

Emil Cioran - precizări biografice

Irina Nastasă

S-a scurs deja un deceniu și jumătate de la dispariția lui Emil Cioran, timp în care o sumă apreciabilă de analize și exegeze asupra vieții și, mai ales, operei sale au văzut lumina tiparului. Cu toate acestea, partea biografică propriu-zisă are încă o sumedenie de lacune și neclarități, datorate în parte timpului relativ scurt ce s-a consumat de la trecerea sa în neființă, dar și a dorinței nedismulate a lui Cioran de a ține sub oboroc anumite momente ale vieții, ce au coincis tocmai cu simpatia și adeziunea lui la extremismul de dreapta. Evident, este un aspect asupra căruia s-a luat deja atitudine, chiar dacă cu o anumită condescendență, impunând astfel rețineri în privința detaliilor biografice.

Investigațiile noastre recente în ceea ce privește legăturile intelectualilor români cu spațiul cultural german și francez în anii celui de-al Doilea Război Mondial au scos la iveală informații documentare pe care le considerăm nu lipsite de importanță, în primul rând pentru că acoperă o parte din biografia lui Emil Cioran ce părea oarecum lămurită. Este vorba de intervalul de timp dintre 1937 și 1944, pe care biografiile cu „autoritate” îl depășesc destul de lejer prin afirmația că în această perioadă Cioran a beneficiat la Paris de o bursă oferită de Institutul francez din București, prin afabilitatea directorului de atunci, Alphonse Dupront. Deși stipendiul era pentru un an, cu obligativitatea de a-și pregăti un doctorat la Sorbona, Cioran este atras în principal de oferta paraculturală a Parisului, ignorând orice legătură cu mediul universitar de acolo în profitul cunoașterii metropolei de pe ... bicicletă. Evident, pare o afirmație prozaică, pusă însă în circulație chiar de Cioran și preluată de unii exegeți¹.

Cu certitudine însă, tânărului scriitor român nu i s-a prelungit bursa franceză până în 1944, așa cum apare mai pretutindeni, ci a pierdut-o după alte două prelungiri succesive, neurmând cursurile facultății de litere (ci doar cantina studențească) și, în consecință, fără a afla tutela vreunui profesor de la Sorbona care să-i patroneze o disertație doctorală. Problema care se pune în acest context ar fi de a contura mai bine, în lumina câtorva noi surse documentare, această etapă din viața scriitorului, ce a culminat cu opțiunea sa de a se stabili definitiv în capitala Franței.

Absolvent al Facultății de litere și filosofie din București în 1932, cu o teză despre intuiționismul bergsonian, Emil Cioran își face intrarea în lumea literelor și a reflecțiilor filosofice și socio-politice într-o Românie Mare ce tocmai traversa cumplita criză economică interbelică, într-o țară bulversată de mișcări studențești pornite contra unei clase politice incapabile să găsească soluțiile potrivite pentru ameliorarea dezechilibrelor sociale și morale, în care antisemitismul funcționa ca o supapă ce califica națiunea română mai curând ca una „barbară”. Asemenea altor congeneri ai săi, caută să obțină un stipendiu pentru a-și continua pregătirea filosofică peste hotare, devenind în acest context bursier al Fundației Alexander von Humboldt, într-un moment de ascensiune a nazismului după instalarea lui Adolf Hitler în funcția de cancelar.

Emil Cioran - vorbitor de limbă germană încă de pe băncile liceului sibian - va ajunge la Berlin la începutul lui octombrie 1933, pentru ca semes-

trul de vară din 1934 să și-l petreacă la München, având drept colegi humboldtieni în domeniul filosofiei pe Th.H. Schroeder (din Luxemburg), Eugen Theodorow, (Bulgaria), dr. Linos Politio (Grecia), John Cyril Donnelly (Irlanda), Li San Feng (China) și dr. Hermann Orrawa (Cehoslovacia)². Contactul cu această Germanie a ordinii și disciplinei i-a stimulat în mod evident reflecțiile ce se vor regăsi la finele acestui stagiu în lucrarea sa, devenită repede de notorietate, *Pe culmile disperării* (1934).

Ca bursier Humboldt are însă posibilitatea materială să fugă în primăvara lui 1934 pentru aproape o lună la Paris. A fost marea sa revelație, după cum mărturisește în dialogul lui cu Gabriel Liiceanu: „După ce am văzut Parisul, Berlinul a devenit zero, nu m-a mai interesat (...). Parisul a ajuns obsesia mea”³. Revenit în țară, nu-și prea găsește locul, încearcă să-și umple timpul cu gazetăria, o vreme este profesor de filozofie la Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov, începând totodată să frecventeze Institutul francez din București, condus din 1932 de un nou și tânăr director, Alphonse Dupront, cu doar doi ani mai în vârstă decât Cioran. Întâlnirea a fost oarecum providențială, pentru că viitorul istoric francez și fondator al Centrului de antropologie religioasă europeană de pe lângă École des Hautes Études en Sciences Sociales din Paris i-a oferit scriitorului român în formare un stipendiu pentru a merge la Paris și a-și pregăti un doctorat la Sorbona.

Creat din 1924 la București, cu menirea evidentă de a promova un nou curs al imperialismului cultural francez după înfrângerea Germaniei în Primul Război Mondial, L'Institut Français des Hautes Études en Roumanie a jucat un rol extrem de important în formarea și promovarea intelectualilor români din acea epocă, aspect asupra căruia nu insistăm aici. În legătură cu subiectul nostru, trebuie menționat faptul că - printre alte activități - Institutul oferea burse anuale studenților români, în urma unui proces de selecție destul de complex, de altfel deloc neobișnuit pentru birocrăția din Hexagon: candidaturile treceau prin două comisii de selecție, într-o primă etapă la Legația Franței din București, iar apoi la Ministerul Instrucțiunii Publice din Paris. Este meritul lui Dupront de a fi reușit să simplifice cât de cât mecanismul selecției, sporind totodată și numărul de burse, în chiar anul academic 1937/38 - când a primit și Emil Cioran una - numărul stipendiaților de acest gen fiind de 40 (din care 15 pentru învățământul superior), cifră enormă dacă o comparăm cu anul anterior venirii sale la București, în 1930/31 cuantumul acestora fiind doar de 10. În plus, nu lipsit de semnificație este și faptul că suma de bani acordată este ceva mai mare (15.000 franci/an), iar „anul academic” se putea prelungi de la 10 la 12 luni.

Este tocmai tipul de bursă pe care o primește și Emil Cioran pentru a urma cursurile Facultății de litere și a-și găsi un conducător de doctorat pentru proiectata sa disertație. Ajuns însă în capitala Franței la finele lui 1937, tânărul scriitor se instalează la Hotel Marignan (13, rue de Sommerard, V), iar în loc să se ocupe cu frecventarea cursurilor, își cumpără o bicicletă cu care va străbate întregul Paris de la un capăt la altul, chiar și împrejurimile.

Cum era de așteptat, cu o asemenea conduită, Emil Cioran și-a risipit anul fără a trece pe la Sorbona și fără a lua legătura cu vreun profesor de aici care să-i coordoneze doctoratul. S-a bazat probabil pe prietenia lui Dupront, care în generozitatea lui și, poate, fascinat de „sclipirile” lui Cioran, a tot reușit să-i prelungească stipendiul încă aproape doi ani, până la sfârșitul mandatului său la Institutul francez, în 1940, an ce coincide și cu prăbușirea celei de-a treia republici și instaurarea regimului de la Vichy, întreaga construcție interbelică a Serviciului Expansiunii Universitare și Științifice, a Oficiului Universităților cu al său „Bureau d'accueil des boursiers étrangers” încetând aproape de la sine.

În aceste împrejurări, Emil Cioran a revenit în patrie, încercând să-și caute un rost ca profesor la Liceul „Gh. Lazăr” din Sibiu, dar a rămas pentru scurt timp (nu mai mult de trei-patru luni), șansa surzându-i din nou la începutul anului 1941. De la 1 februarie 1941, Cioran este numit consilier cultural, diurnist (și nu „atașat cultural”, cum apare în diverse locuri), pe lângă Legația română de la Paris, care legal funcționa însă la Vichy, după ocuparea unei bune părți din Franța de către trupele naziste. Numirea a fost făcută de către Nichifor Crainic, ministrul Propagandei Naționale, instituție de care aparțineau formal consilierii culturali în această perioadă. Nu puteau fi numiți în acest post decât posesorii unei diplome universitare, aceștia trebuind să aibă aprobarea statului respectiv, indemnizațiile fiind calculate după moneda țării în cauză, variind între 20.000 și 60.000 lei lunar.

În noua postură, Emil Cioran elaborează deja un prim Raport - se pare însă a fi singurul -, la 30 aprilie 1941, într-o manieră extrem de critică în ceea ce privește propaganda românească în Franța⁴. Subliniază în primul rând faptul că a se tot persevera în proclamarea excesivă a „latinității” noastre a devenit deja ceva ... lipsit de semnificație pentru francezi. Pe de altă parte, referindu-se la bursierii români, Cioran (tocmai el!) evidențiază ideea că statul român „este obligat să controleze activitatea intelectuală a beneficiarilor”, pentru că „sub sugestia unui fals occidentalism, noi ne-am specializat în a adăuga banalități unor probleme epuizate de inteligențele calificate”.

Dincolo de alte constatări ale sale, reținem aici – se va vedea de ce – criticile asupra școlii Române din Franța, situată la vreo 10 km de Paris, la Fontenay-aux-Roses. În primul rând instituția era ineficientă datorită distanței relativ mari de stabilimentele culturale ale Parisului, ceea ce crea probleme atât bursierilor români, cât mai ales străinilor ce ar fi dorit să viziteze biblioteca școlii sau să participe la eventualele conferințe. În acest context, instituția se dovedea una „moartă”, ce asigura o propagandă „jenantă”. Cu toate acestea, așa cum va rezulta și din grupajul de documente publicat în Anexa de mai jos, Emil Cioran va deveni peste ceva mai bine de un an bursier al acestei școli, într-un context ce-i putea părea nefavorabil și prin bunăvoința a cel puțin două personalități cărora, ulterior, nu le va mai pomeni deloc numele: Constantin Marinescu și Ion Petrovici. (În schimb, de pildă, în mai toate textele cu iz memorialistic ale lui Cioran, nu mai conținea să-l ridice în slăvi pe Alphonse Dupront!).

Iar când am menționat ceva mai sus contextul „nefavorabil”, am avut în vedere faptul că după rebeliunea legionară din ianuarie 1941 Emil Cioran devenise deja un personaj indezirabil regimului antonescian, fapt ce va duce la pierderea postului de consilier cultural. De altfel, în luna mai 1941, un raport „strict confidențial” al Direcției Afacerilor Consulare din cadrul ministerului nostru de Externe includea numele lui Cioran printre „elementele primejdioase care fac parte din gruparea legionarilor rebeli aflați la Paris”, având următoarea caracterizare: „Fost bursier al guvernului francez; a profanat portretul răposatului Patriarh Miron [Cristea] la 6 septembrie 1940; agitator, calomniator. În prezent consilier cultural la Vichy, fără nici o activitate”. În plus, alături de alți câțiva, „sunt ostili domnului general Antonescu. Fac corp aparte defăimând pe ceilalți studenți ce nu fac politică și pe reprezentanții autorităților românești la Paris. Vin la biserică în cămăși verzi, au avut atitudine necuviincioasă la parastasul profesorului N. Iorga” etc⁵.

Deși încadrat în această categorie de proscrisi, Emil Cioran devine din toamna lui 1942 bursier al Școlii Române de la Fontenay-aux-Roses, la solicitarea sa, la insistențele directorului de atunci al instituției și, evident, prin bunăvoința ministrului român al Educației, profesorul universitar Ion Petrovici. Este de reținut faptul excepțional că în anul academic 1943 și 1944 Emil Cioran a fost singurul român aflat la Paris care a primit un stipendiu la această școală (în Italia, de exemplu, în școala pereche, se aflau 7 bursieri), în iulie și septembrie 1943 primind bunăoară câte 5000 fr. francezi, iar de la 1 octombrie 1943 până la 1 martie 1944 încă 30.000 fr.⁶

ANEXE

1

Domnule Ministru,

În urma recomandării Facultății de litere și filosofie, Institutul francez din București m-a trimis bursier la Paris pentru a continua studiile și a termina o teză de filosofie.

Data fiind situația actuală a Franței, bursa nu mi-a putut fi prelungită. Pentru a nu întrerupe studiile și a păstra contactul cu profesorii și bibliotecile din Paris, cu respect vă rog să binevoiți a-mi acorda una din bursele disponibile la Școala Română din Franța.

Subsemnatul lucrează la o teză de doctorat,

privind în special filosofia vitalistă, fenomenologia și filosofia existențială.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, expresiunea distinsei mele considerațiuni.

Emil Cioran, Paris,

1 oct. 1942, 23,
rue Racine

Hôtel Racine, Paris, VIe

Domniei Sale, Domnului Ministru al Educației Naționale. București

(Arh. St. București, Ministerul Instrucțiunii Publice. *Învățământul Superior*, dos.1005/1939, f.4)

[Însemnări marginale: „Dl. Vintilă Mihăilescu, pentru a-mi face propunerea. I. P[etrovici]”. „1. Sau să i se dea una din bursele acordate pentru Școala Română din Paris, în cazul când unul din bursierii actuali n-ar putea pleca în Franța; 2. Sau să i se aloce o sumă din economiile realizate prin netrimiteră în Franța a membrilor Școlii Române din Paris în cursul anului școlar trecut”. „I s-a trimis bursa de la 1 nov. 1942”.]

2

Școala Română în Franța

N-rul 9

București, 22 oct. 1942

Domnule Ministru,

Ca urmare a adresei cu n-rul 217.788 din 20 oct. 1942 am onoarea a răspunde următoarele:

I) Potrivit legii de organizare a școlilor de la Roma și Paris, cererea d-lui Emil Cioran n-ar putea fi aprobată, dat fiind că d-nia sa n-a fost recomandat ca membru al Școlii Române în Franța de vreuna din facultățile de litere și filosofie.

Dacă însă Ministerul Culturii Naționale are la dispoziția sa o bursă pentru el sau dacă vreunul din membrii recomandați actualmente n-ar putea să se prezinte la școală, sunt de părere ca cererea d-lui Emil Cioran să fie luată în binevoitoare considerare.

În cazul din urmă, d-nia sa ar putea intra în categoria acelor studenți români aflați la Paris în favoarea cărora am făcut propuneri la paragraful II din adresa mea înregistrată la Minister sub n-rul 224.285 din 22 oct. 1943.

O deslegare în favoarea d-lui Emil Cioran s-ar mai putea găsi și altfel. I s-ar putea aloca o sumă rezultată din bursele disponibile de la 1 septembrie și neplătite până acum din cauză că membrii Școlii n-au putut să se prezinte la posturile lor.

Țin să adaog următoarele în legătură cu activitatea științifică a d-lui Emil Cioran. M-am interesat de preocupările d-niei sale și am avut o impresie favorabilă. O părere autorizată însă în ce privește rezultatele sale în domeniul filosofic poate fi dată de domnul ministru al Culturii Naționale. Tot astfel aș dori să precizez că măsura care se va hotărî de Minister nu trebuie să prejudicieze vreunui din membrii legalmente recomandați și care, potrivit hotărârilor comunicate mie în vremea din urmă la Ministerul Culturii Naționale, urmează să se prezinte la locurile lor.

II) Profit de această împrejurare pentru a ruga Ministerul să aprobe, ținându-se seama de

condițiile și rezervele exprimate mai sus, prelungirea bursei acordate d-lui Lucian Bădescu, profesor secundar, ospitant și administrator temporar al Școlii Române din Franța. Bursa d-niei sale, aprobată de minister în iunie a.c. expiră la 1 noiembrie a.c.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea alesei mele stime.

C. Marinescu,
Profesor universitar,
Directorul Școlii
Române din Franța

D-sale, Domnului Ministru al Culturii Naționale

(Arh. St. București, Ministerul Instrucțiunii Publice. *Învățământul Superior*, dos.1005/1939, f.5)

[Însemnări marginale: „1. Se va prelungi bursa d-lui Lucian Bădescu pe anul în curs (de la 1 noiembrie înainte); 2. Asupra cazului Cioran urmează să hotărască d-l ministru pe baza propunerilor d-lui director (Mihăilescu, însoțit de mine)”. Semnat indescifrabil]

3

România
Ministerul Afacerilor Străine
Direcțiunea Afacerilor Politice
Nr. 33422/22 aprilie 1943
Anexe: una

Domnule Ministru,

Am onoarea a vă trimite aici alăturat, în copie, telegrama nr. 1067 din 21 aprilie a.c., pe care domnul profesor Marinescu v-o trimite prin intermediul Consulatului nostru general din Paris, cu privire la dl. Emil Cioran și la trimiterea de fonduri pentru Școala Română din Paris.

Ministrul Afacerilor Străine,
M.I. Mitilineu
Ministru plenipotențiar

Directorul Politic,
O. Cesianu
Secretar de Legațiune

Domniei Sale,
domnului profesor Ion Petrovici,

Ministrul Culturii Naționale și al Cultelor
[Însemnări marginale: „1) Se va prelungi bursa d-lui Cioran până la 1 octombrie 1943; 2) Ce este cu trimiterea fondurilor pentru Școală; 3) Se va interveni imediat la Finanțe pentru trimiterea sumei alocate în vederea cumpărării unui local”. Semnat: Vintilă Mihăilescu]

[Anexă]

No. 1067 din
21 aprilie 1943

Telegramă în clar

Trimisă prin telefon de la Berlin

Consulatul Paris către Ministerul Culturii Naționale

Răspuns la tel[egramă] dv. 217788/943:

Dl. Emil Cioran ar putea fi menținut ca bursier până la 1 octombrie 1943.

Rog accelerați trimiterea fondurilor pentru Școală, retribuție director și burse și intervenți la Ministerul de Finanțe pentru expedierea fără întârziere a creditului alocat pentru cumpărarea imobilului din Paris.

Rog comunicați dacă pensionarii școlii vor veni.

Semnat: prof. Marinescu

Pavelescu/1067

(Arh. St. București, Ministerul Instrucțiunii Publice. Învățământul Superior, dos.1005/1939, f.7-8)

4

Școala Română în Franța,
N-rul 10

27 noiembrie 1943

Domnule Ministru,

Avem onoarea a propune prelungirea bursei acordate d-lui Emil Cioran, doctorand în litere la Universitatea din Paris, pe intervalul 1 oct. 1943-31 martie 1944.

Dl. Emil Cioran este unul dintre tinerii români din străinătate care merită a i se acorda acest sprijin din partea Școlii Române în Franța, cu atât mai mult cu cât nici unul dintre bursierii recomandați de facultăți și de școlile de arte frumoase n-a reușit încă să plece din țară.

În cazul că ați binevoi a aproba această propunere, ar urma ca bursa să fie ordonanțată pe 6 (șase) luni, potrivit unei încuviințări mai vechi a Ministerului de Finanțe, direct pe numele d-lui Emil Cioran, domiciliat la Hôtel Racine, 23, rue Racine, Paris, 6^e.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea alesei mele stime.

C. Marinescu,
Profesor universitar,
Directorul Școlii Române din Franța

Domnului Ministru al Culturii Naționale
și al Cultelor

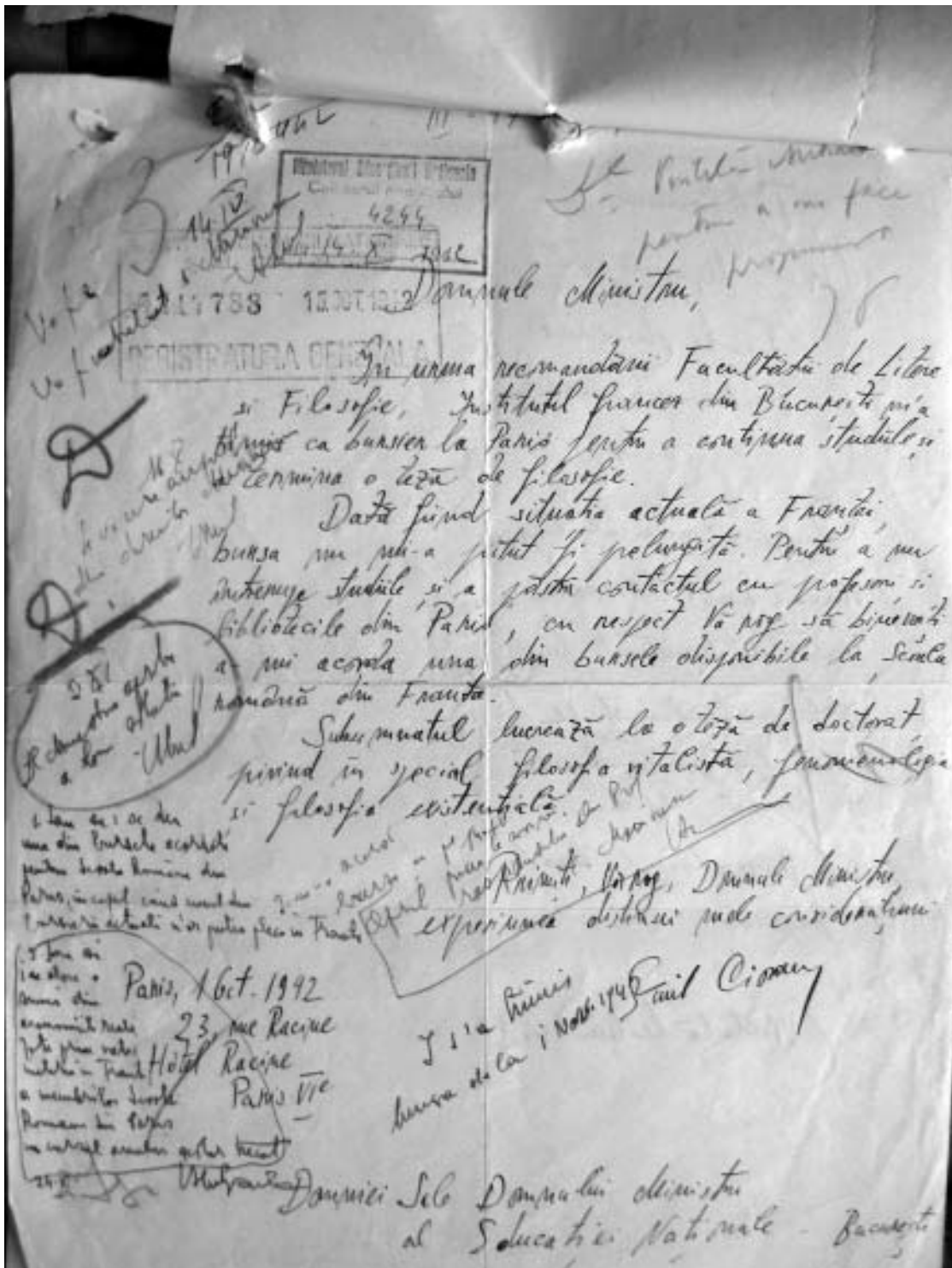
(Arh. St. București, Ministerul Instrucțiunii Publice. Învățământul Superior, dos.1005/1939, f.3)

[Rezoluție: „Se aprobă propunerea. Direcția Înv. Superior va executa. I. Petrovici”. Emil Cioran va primi bursa cu anticipație pe 6 luni, în cuantum de 5000 franci francezi/lună]

5

ECOLE ROUMAINE EN FRANCE
Sur le haut patronage de l'Université de Paris
FONTENAY AUX ROSES (SEINE)
50, Rue des Chataigniers, 50
Tél. 10-11

București, 9 martie 1944,
Nr. 12

Domnule Ministru,

Ca urmare a adresei mele cu n-rul 10 din 27 noiembrie 1943, înregistrată la Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor sub n-rul 265.223 din 29 noiembrie 1943, am onoarea a propune prelungirea bursei ce se plătește d-lui Emil Cioran, doctorand în litere, domiciliat în Paris 6^e, Hotel Racine, rue Racine 23, pe intervalul 1 aprilie-1 octombrie 1944[1].

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea alesei mele stime.

C. Marinescu,
Profesor universitar
Directorul Școlii Române din Franța

Domnului Ministru al Culturii Naționale
și al Cultelor

(Arh. St. București, Ministerul Instrucțiunii Publice. Învățământul Superior, dos.1005/1939, f.2)

[Rezoluție: „9 mart. 1944. Se aprobă”. Semnat indescifrabil]

[1] La 13 martie 1944, ministerul anunță prelungirea bursei lui Emil Cioran pentru intervalul 1 aprilie-1 octombrie 1944.

Note:

1 Vezi îndeosebi Gabriel Liiceanu, *Itinerariile unei vieți: E.M. Cioran*, urmat de *Apocalipsa după Cioran (Trei zile de convorbiri - 1990)*, București, Edit. Humanitas, 1995, p.36, 97.

2 Cf. *Das Universitätsarchiv der Ludwig-Maximilians-Universität München*, St-II: Kiste 5, dosar 0030/10.

3 Gabriel Liiceanu, *Itinerariile unei vieți: E.M. Cioran*, p.96.

4 Raportul a fost publicat de Lucian Jora, *Diplomația culturală*. Din activitatea lui Emil Cioran, în *Familia*, seria V, nr. 7-8/2006, p. 196-200.

5 Arh. St. București, Ministerul Instrucțiunii Publice. Învățământul Superior, dos. 1075/1941, f.212-213.

6 Cf. documentelor contabile din Arh. St. București, Ministerul Instrucțiunii Publice. Învățământul Superior, dos. 1088/1941, f. 155-157.